

Tragöödia taastulemise aegu...

• Cyrano — TEO MAISTE.

HARRI ROSPU foto

Eino Tambergi ooper "Cyrano de Bergerac" "Estonias". Libreto JAAN KROSS, lavastaja MIKK MIKIVER, kunstnik ERVIN ÕUNAPUU, kostüümikunstnik MARE RAIDMA.

Kui õige pisut ja empiiriliselt ooperi üle mõtteid mõlgutada, siis hakkab ühtäkki tunduma, et selles žanris peituvad mingid kummalised paradoksid. Ühelt poolt olemuslik vastuolulisus: just nagu teater ja lavažanr, samas siiski pigem muusika. Vähemasti oleme harjunud ooperit sedaviisi mõistma ja lahkama: ennekõike muusikalised saavutused, neile sekundeerimas ja kriitika ääremärkustes ülelibisevalt ära märgituna ka puhtlavastuslikud nüansid.

Ometi tundub siin peituvat veel üks kummaline vastasseis: ooperižanr ise, oma spetsiifiliste mängureeglitega näib toetuvat pigem mõttele kui tundele, pigem arusaamisele kui kaasakannatamisele. Samas mängib tõeline ja suur ooper suuri tragöödiad.

Ehk teisipidi: ooper vahest oligi just see, mida Mikiver vajas. Pärast pikka ja raskepärast tagasitulekut Eesti draamalavadele. Pärast mitut leigelt vastuvõetud suurlavastust. Lõpuks — pärast mõttetihedat "Doktor Kareli" Draamateatri väiksel laval. Lavastust, milles vormi otsinguid või pealispindset psühholoogiat peaaegu polnudki. Lavastust, milles mängiti sõna ja mõtet. Lõpuks (ja see on tagantjärele oluline) — lavastust, mille puhul Mikiverile heideti ette nn. massistseenide laialivalguvust, aga hinnati mängu raskuspunkti mõjuvust.

Esiplaanil idee

Sama rida jätkab Estonia Teatris lavale jõudnud Eino Tambergi "Cyrano de Berge-

vapöörlemiste aegu aga ka kui võllapuu või ehk veel miski...

Ja kostüüme (Mare Raidma) on jälle hästi palju. Kas see vastuolu on taotluslik, pole vaja küsida. Kindlasti on. Kedagi ei üllata teatrikunstnik Ervin Õunapuu minimalism. Kedagi ei üllata filmikunstnik Mare Raidma ajastulisus ja lopsakas joon. Kas see vastuolu on häiriv? Minu jaoks mitte. Kas seda vastuolu on liiga vähe? Ka mitte. Kas kuulus ja kurjakuulutav lahingustseen kolmandast vaatuses vajanuks siiski suuremat kujundust, nagu väidetud? Näib, et mitte. Punakas valguses sõdurid päris madalale lastud prožektoristangede vahel loovad just paraja emotsiooni, mõjuvad just paraja märgina. Ei traagilist paatost ega romantilist müh(r)a. Täpsuse huvides tuleks siiski kirja panna, et žanrimääratlus on "Cyrano!" romantiline ooper. Ei tahaks

ilusat mõtet jubeda ninaga kaunishingest. Mitte meelitada pisaraid, vaid anda edasi idee. Seepärast ehk pole sedakorda tõesti oluline, kui vana on Cyrano ja kui kaunis just Christian. Kumbki (esietenduskoosseisus vastavalt Teo Maiste ja Mati Kõrts) ei vasta draamavaatajale harjumuslikele kaanonitele. Mõlema kallal võiks väliste parameetrite järgi norida. Kumbki ei ärrita.

Ometi näib puudu jäävat mingi väike nüanss. Nüanss, mida siinkirjutaja siiski ainult aimata, mitte formuleerida oskab. Ja mille julgeb paberile panna vaid teadmises, et ka lavastaja ise partituuri peenmehhaanikat lõpuni ei tunne: näib, et võinuks veelgi radikaalsemalt. Näib, et võinuks veelgi julgemate pintsliõmmetega. See "Cyrano" on otseski peen ja kiire visand, õrnade vaevu tabatavate pliatsiõmmetega lavale kantud ooperikavand.

paradoksid. Uhelt poolt ole-
muslik vastuolulisus: just
nagu teater ja lavažanr, samas
siiski pigem muusika. Vähe-
masti oleme harjunud ooperit
sedaviisi mõistma ja lahka-
ma: ennekõike muusikalised
saavutused, neile sekundeeri-
mas ja kriitika ääremärkustes
ülelibisevalt ära märgituna ka
puhtlavastuslikud nüansid.

Ometi tundub siin peituvat
veel üks kummaline vastas-
seis: ooperižanr ise, oma
spetsiifiliste mängureglite-
ga näib toetuvat pigem mõtte-
le kui tundele, pigem arusa-
amisele kui kaasakannatami-
sele. Samas mängib tõeline ja
suur ooper suuri tragöödiad.
(On ju kergemal ooperil isegi
täiesti iseseisev žanrimäärat-
lus: "koomiline ooper", mis
pole seega enam päris ooper.)

Kuidas siis ikkagi tragöö-
dia? Kuidas siis pisarad, kui
kaasatundmist ei eeldata? Siit
ongi vaid üks samm ketserli-
ku arvamiseni, et žanripuhast
tragöödiat nii nagu too Arist-
totelese aegadel oli, toda ka-
tartilist mõtledraamat ei os-
kagi enam tavainimene tava-
teatris nautida. Traagiline
paatos ja sügavus ongi vahest
ainult ooperis edasiantavad.
Ainult see lava (ja ooperipub-
lik) kannatab veel tänapäeval
kõrgelennulisi kannatamisi ja
puhastumist ilma melodra-
maatiliste ja/või tegevusele
tempokust lisavate mugan-
dusteta.

Seepärast ehk oli Mikk
Mikiver hetkel tõepoolset
õige mees ooperit lavastama.

leigelt vastuvõetud suurla-
vastust. Lõpuks — pärast
mõtetihedat "Doktor Kareli"
Draamateatri väiksel la-
val. Lavastust, milles vormi
otsinguid või pealispindset
psühholoogiat peaaegu pol-
nudki. Lavastust, milles män-
giti sõna ja mõtet. Lõpuks (ja
see on tagantjärele oluline)
— lavastust, mille puhul Mi-
kiverile heideti ette nn. mas-
sistseenide laialivalguvust,
aga hinnati mängu raskus-
punkti mõjuvust.

Esiplaanil idee

Sama rida jätkab Estonia
Teatris lavale jõudnud Eino
Tambergi "Cyrano de Berge-
rac". Mitte üksnes sellepä-
rast, et libretist on "Doktor
Kareli" autor Jaan Kross.
Nii otseste paralleelide tarvis
on nende kahe teose sündimi-
se vahel siiski liig palju aega
mööda läinud ("Cyrano" pä-
rineb 70–ndate keskpaigast).
Pigem lähendab neid kaht la-
vastust just idee esiplaanile
tõstmise, usk sellesse, et täp-
selt lavastatud idee võib sün-
nitada samavõrd pingelise la-
vastuse kui piinlikult paika ri-
hitud suhetekompleks.

"Cyrano" puhul on juba
vihjatud lavakujunduse (Er-
vin Õunapuu) ebastandard-
susele: et kõike on ikkagi lii-
ga vähe. Tõepoolset, meeles
vaid too uhke tugitool, milles
Cyrano ilmub ja lahkub, ja
siis veel üks metalne mood-
dustis — enim vist aknaorva
või laternaposti sarnane.
Mingite valgusnurkade ja la-

mikunatrik Mare Raidma
ajastulisus ja lopsakas joon.
Kas see vastuolu on häiriv?
Minu jaoks mitte. Kas seda
vastuolu on liiga vähe? Ka
mitte. Kas kuulus ja kurja-
kuulutav lahingustseen kol-
mandast vaatusest vajanuks
siiski suuremat kujundust,
nagu väidetud? Näib, et mit-
te. Punakas valguses sõdurid
päris madalale lastud prožek-
toristangede vahel loovad
just paraja emotsiooni, mõju-
vad just paraja märgina. Ei
traagilist paatost ega romanti-
list müh(r)a. Täpsuse huvides
tuleks siiski kirja panna, et
žanrimääratlus on "Cyranol"
romantiline ooper. Ei tahaks
sellest rohkem kõnelda. Kui
mitte püüda tõestada väidet,
et romantika/romatilisus ja
tragöödia on tänapäeva vaa-
taja jaoks ühevõrra raskesti-
omastatavad nähtused. See
väide aga oleks silmanähta-
valt liiga spekulatiivne.

Lavaline puhtus

Mikiveri "Cyrano" on iga-
tahes pigem tragöödia. La-
valtoimuvat jälgides tuleb
meelde enim Shakespeare
kui Rostand. Mis ei ole hoo-
piski hinnang. Mikiveri
"Cyrano" vahest suurim
väärtus ongi tema lavaline
puhtus, püüd loobuda kõi-
gest, millest loobuda annab.
Püüd tuua lavale võimalikult
vähem taustu ja ilulevat
müra. Püüd ajada läbi nii ka-
sinalt kui võimalik. Nii ku-
junduses kui näitlejavahen-
deis. Püüd mängida Rostandi

likele kaanonitele. Mõlema
kallal võiks väliste parameet-
rite järgi norida. Kumbki ei
ärrita.

Ometi näib puudu jäävat
mingi väike nüanss. Nüanss,
mida siinkirjutaja siiski ainult
aimata, mitte formuleerida
oskab. Ja mille julgeb paberil
panna vaid teadmises, et ka
lavastaja ise partituuri peen-
mehhaanikat lõpuni ei tunne:
näib, et võinuks veelgi radi-
kaalsemalt. Näib, et võinuks
veelgi julgemate pintsli tõm-
metega. See "Cyrano" on ot-
sekui peen ja kiire visand, õr-
nade vaevu tabatavate pliiat-
sitõmmetega lavale kantud
ooperikavand.

Ometi tundub, et kusagil
võinuks kasutada ka julge-
maid värve või veelgi julge-
malt värvist loobuda. Olla
kõrvu veelgi lopsakam ja
vaoshoitum. Ühesõnaga —
kontrastsem. (Mitte ooperi-
traditsiooni suhtes, sest tra-
ditsioonilise kostümeeritud
ooperi kanoonilisest vormist
on Mikiver edukalt mööda
astunud. Kontrastsem selle
iseseisva lavastuse sees keh-
tima pandud mängureglite
piires.) Jäägu see teema siiski
proffide pärusmaaks. Las kir-
jutavad muusikateadlased
osatäitjatest ja Paul Mägi di-
rigenditööst. Draamalavasta-
ja Mikiver on ometi saanud
maha tragöödiaga. Küll
ooperimaja seinte vahel.

KADI HERKÜL